

FŐNAGY SÁNDOR

Hitelbiztosítékok érvényesíthetősége a felszámolásban I.

Mivel a fizetési képtelenség a mindennapok jelenségévé vált, így hatványozódott a fizetési képtelenségi jog, különösen a hitelbiztosítékoknak a végrehajtási eljárásban, csőd- és felszámolási eljárásban való érvényesítésére vonatkozó jogszabályok és az ahhoz kapcsolódó joggyakorlat ismeretének szükségessége. A társasági jogi, csődjogi, adójogi, polgári jogi, munkajogi ismeretek komplex ismeretét feltételező, periférikus szakterület meglehetősen bonyolult, a jogvitát lezáró ítéletek sokszor jogvégzettek számára is csak elmélyült gondolkodás és egy másfajta szemléletmód befogadása után lesznek érthetőek.

A végrehajtási eljárás során jogviták ritkán fordulnak elő, a csőd- és felszámolási eljárásokban a Csődtörvény az állandó változása ellenére (és miatt) szüntelen és tarka képet mutató jogviták forrása. A bankok egyre nagyobb körülményekkel helyeznek ki hitelt, de olykor hiába a legkörültekintőbben cizellált hitelszerződés vagy általános szerződési feltétel, a hitelbiztosítékok nem mindig jelentenek tényleges garanciát a követelés megtérülésére.

A tanulmány célja, hogy a hitelbiztosítékok érvényesíthetőségét egy másik látószögből vizsgáltsa meg, ezért sor kerül olyan, felszámolási eljárások során felmerült jogesetek feldolgozására, amelyekben pervesztességet szenvedő hitelintézetek biztosított követelése nem térült meg; továbbá olyan jogorvoslati lehetőségek is ismertetésre kerülnek, amelyek eredményeképpen a gazdasági társaságot hitelező hitelintézet workout szakba került követelésének a megtérülése növelhető, vagy pedig – legalábbis kellő körülményekkel – megelőzhető, hogy az időben beszedett és a hitel törlesztésére fordított pénzeszközt visszaköveteljék.

1. BEVEZETÉS

A fizetési képtelenség a piacgazdaság természetes velejárója, annak a gazdasági-pénzügyi kezelése legalább annyira nehéz, mint a felmerülő, egymásnak feszülő érdekkonfliktusok és jogviták megoldása. A fizetési képtelenségnek, valamint hatásainak jelentkezése az adott ország gazdaságának és a gazdasági szereplők intelligenciájának a függvénye, két országban nem lehet ugyanazt a csődtörvényt alkalmazni akkor sem, ha az adott országok hitelbiztosítéki rendszere hasonló vagy adott esetben ugyanolyan.

A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. tv. (a továbbiakban: Gt.) rendelkezései a gazdasági társaság működése alatt preventíve a törzstőke védelmét hivatottak biztosítani; ilyen rendelkezések pl. a befektetett tőke visszakövetelésének tilalma, a tőke szolgáltatásá-

val szembeni beszámítás tilalma¹, apportfelelősség², a társaság saját tőkéjének csökkenése esetén a taggyűlés (közgyűlés) összehívásának kötelezettsége és döntési kötelezettség a tőkepótlásról³, az osztalékelőleg-fizetés feltételhez kötése⁴, saját üzletrész (részvény) megszerzésének korlátozása⁵, a könyvvizsgáló felelőssége⁶ és a korlátozott tulajdonosi felelősség áttörése⁷. A Gt. nem a fizetéseképtelenség megelőzésére koncentrálna, ez nem is lehet célja, hiszen az autonóm döntési önállósággal rendelkező tulajdonosok döntenek el, hogy a saját maguk által rendelkezésre bocsátott vagyonnal mennyire kockázatos gazdasági tevékenységet végeznek, hoznak-e adott esetben olyan abszurd döntést, amelyből – mint azt maguk is előre tudják – csak üzleti veszteség fog származni. A Gt. próbálja a törzstőke állandó meglétét biztosítani, de ezen törvényi szándék hitelezővédelmi szempontból képmutatónak tűnik, különös tekintettel arra, hogy a gazdasági társaság a tulajdonosok által a társaság alapításakor befizetett tőkét nem köteles letétként, a bankszámláján elkülönítve kezelni, tehát a gazdasági tevékenysége keretében felhasználhatja.⁸

A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi II. tv. (a továbbiakban: Cstv. vagy *Csődtörvény*) már a társaság fizetéseképtelensége esetén, *reparatív eszközökkel próbálja növelni a hitelezők kielégítési alapjául szolgáló felszámolási vagyont*, illetve nyújt lehetőséget a vagyonszűkülésért felelős személyek elleni igényérvényesítésre. Ilyen rendelkezések a csődmegtámadási perek⁹, a vezető tisztségviselő saját vagyonára kiterjedő csődjogi felelősség¹⁰, valamint a tartósan hátrányos üzletpolitika folytatásáért való tulajdonosi felelősség szabályai.¹¹

A Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.), a Cstv. és a Gt. módosításainak vizsgálatra hangoztatott, elsődleges célja a hitelezővédelem, a követelések biztosításának, a nagyobb arányú és minél gyorsabb kielégítésének előremozdítása. A jogi felelősség szigorítását célzó, újabb felelősségi tényállások beiktatását (jelentős fáziskésésük ellenére) határozott előrelépésként értékelhetjük; de összességében a rendszer nem sokat látszik javulni, a hitelezők általában már csak legyintenek, ha adósuk felszámolás alá kerül, a követelésüket azonnal leírják, a megtérülésben és a bíróságok felelősségre vonó, reparáló funkciójában és képességében nem hisznek, legalábbis szkeptikusan, fenntartással szemlélik és erőtlennek ítélik. A hitelezői igények felszámolási eljárásokban való megtérülésének mértékét tükröző statisztika tükrében a hazai hitelezővédelmet hatékonynak egyáltalán nem nevezhetjük.

A hitelezők a felszámolási eljárásokban elérhető, rendkívül alacsony kielégítési arány okánál fogva személyi, de még inkább dologi biztosítékot keresnek a követeléseik minél magasabb arányú megtérülésének biztosítására. A joggyakorlat a Ptk. XXIII. fejezetében (243–276. §) nevesített Szerződést biztosító mellékkötelezettségek (zálogjog, óvadék, ke-

1 Gt. 118. §

2 Gt. 13. § (4) bek.

3 Gt. 143. § és 245. §

4 Gt. 133. §, Gt. 221. §

5 Gt. 135. §, Gt. 223. §

6 Gt. 40. §

7 Gt. 50. §

8 Kúria BH. 1996. 226. sz. ítélete

9 Cstv. 40. §

10 Cstv. 33/A. §

11 Cstv. 63. § (2) bek. és Gt. 54. §

zesség, bankgarancia) mellett más biztosítékokat is alkalmaz: biztosítéki tulajdonátruházás, biztosítéki engedményezés, tulajdonjog-fenntartás, visszavásárlási jog, felfüggesztő hatállyal kötött adásvételi szerződés, biztosítéki vételi jog.

Garantált megtérülésre csak a *biztosítékkal rendelkező hitelező* számíthat. A hitelkihelyezés során a hitelintézetek az alapvető polgári jogi biztosítékokban gondolkoznak (zálogjog, óvadék, biztosítéki engedményezés, kezesség, vételi jog), és az adós minősítése során (helyesen) meghatározó jelentőséget tulajdonítanak annak, hogy pl. mennyi lesz a zálogtárgy likvidációs vételára, hogyan történik majd meg az opciós vételár meghatározása. A biztosítéki szerződések elkészítése (vagy közokiratba foglalása) során a hitelintézetnek kárt okozó, nagy jogi hibát nem lehet ejteni. A workout szakban még a legkörülbentebb és a polgári jog szabályainak teljesen megfelelő tranzakciók során is felmerülhetnek olyan esetek, amikor a banki gyakorlatban alkalmazott és a felek (bank és adós) érdekeinek kölcsönösen megfelelő megoldást a felszámoló vagy más hitelező által megindított peres eljárásban hozott ítélet anulálja.

A követelés megtérülését befolyásoló jogi eszközök közül – területi korlátok miatt csak érintőlegesen – az alábbiakkal foglalkozom a tanulmányban, kizárólag a *felszámolási eljárással* összefüggésben: a hitelezőt előnyben részesítő ügylet, visszakövetelési jog, felszámolási eljárás során az érteken aluli vagyoneértékesítés megtámadhatósága és a jogtalanul vagy eltúlzott mértékben elszámolt felszámolási költségek kifogásolása. A fizetéseképtelenségi jog „sötét oldalának” felvillantása mellett olyan kockázati tényezőket kívánok ismertetni, amelyeknek számbavétele a hitelkihelyezés fázisában lehetetlen (egyszerűen előreláthatatlanok), de döntően meghatározhatják a követelés megtérülését, mindezzel a céloom a biztosítékokkal és a jogalkalmazás lehetőségével kapcsolatban a *gondolkodásmód tárgitása*. Nem foglalkozom a komfortlevéllel (amelyhez a magyar jog kikényszeríthetőséget nem kapcsol), a kezességgel, a váltóval, az óvadékkal és a kovenansokkal. (Az adós vezető tisztviselőjével szemben a hitelszerződésben megfogalmazott utasító kovenansokkal kapcsolatban megjegyzem, hogy pl. amennyiben az ügyvezető nem tájékoztatja a hitelintézetet a társaság ellen benyújtott felszámolási kérelemről, úgy ezen kétségtelenül szerződésszegő magatartásért az ügyvezető saját vagyonára kiterjedő felelősséggel nem tartozik, mert a Gt. 30. §-a szerint a társaság felelős azért a kárért, amelyet vezető tisztviselője e jogkörében eljárva harmadik személynek okozott, az ügyvezető felelőssége tehát a társaság leple alatt feloldódik.)

2. ALAPFOGALMAK

A tanulmány jelen fejezetében a felszámolási eljárásnak kizárólag azon szabályait tekintem át, amelyek a későbbi fejezetben tárgyalt jogesetek és jogi megoldások megértését elősegítik. Foglalkozom a függő követelés fogalmával is, amelynek a felszámolási eljárásban való értelmezése a jelenlegi joggyakorlatban kezd kialakulni.

2.1. Az adós, a hitelező és a függő követelés

Mindenekelőtt célszerűnek tartom dióhéjban áttekinteni a felszámolási eljárás néhány lényegi szabályát, amelynek ismerete elengedhetetlen a jogesetek megoldásának megértéséhez. Az eljárás alanyait illetően a felszámolási eljárásban a Cstv. megfogalmazása szerint az adós „az a gazdálkodó szervezet, amely tartozását (tartozásait) az esedékességkor nem tudta vagy előreláthatóan nem tudja kiegyenlíteni”¹². Egyszerűsítve: adós a felszámolás alá került gazdálkodó szervezet (tipikusan gazdasági társaság). *Hitelező* mindenki, akinek az adóssal szemben pénzkövetelése vagy pénzben kifejezett vagyoni követelése van, és azt a felszámoló nyilvántartásba vette. (A követeléseket a felszámolás közzétételétől számított 40 napos határidőn belül be kell jelenteni a felszámolónak, és a nyilvántartásba vételi díjat megfizetni. Amennyiben a hitelező a 40 napot elmulasztja, úgy legkésőbb 180 napos jogvesztő határidőn belül jelentheti be a követelését. Ezen késedelmesen bejelentkezett hitelezői igények kielégítésére akkor kerülhet sor, amennyiben a 40 napon belül bejelentkezett hitelezők teljes mértékben kifizetésre kerültek.) A hitelezői minőség kapcsán külön ki kell térni a függő követelés fogalmára, amelyet a Cstv. 2009. évi módosítása vezetett be.

A Cstv. 3. § (1) bek. g) pontja szerint függő követelés: bankgaranciából, biztosítói garanciából vagy biztosító által kiállított, készfizető kezességvállalást tartalmazó kötelezvényből származó olyan követelés, amelynek beállta és esedékessége még bizonytalan. A függő követelést a Számviteli törvény¹³ is szabályozza, lényegesen szélesebb körben meghatározva azon jogviszonyok körét, amelyből eredően a függő követelés felmerülhet: olyan pénzeszközre vagy egyéb eszközre vonatkozó, a mérleg fordulónapján fennálló követelés, amelynek mérlegtételenkénti szerepeltetése jövőbeni eseménytől függ. Idetartoznak különösen a kapott garanciák, kezességek harmadik felek tartozásaiért, valamint a kapott fedezetek, biztosítékok, zálogtárgyak, óvadékok és az opciós ügylet miatti pénzeszköz vagy egyéb eszköz átvételére vonatkozó követelések.

A függő követelés jogosultjai csak hitelintézetek és biztosítók lehetnek, tehát pl. az adós tartozásáért kezességet vállaló gazdasági társaság (pl. kapcsolt vállalkozás) nem jelenthet be függő követelést. A függő követeléssel rendelkező hitelezők olyan hitelezők, akik az adós kötelezettségeiért helytállási kötelezettséggel tartoznak, amely jövőbeli helytállás bekövetkeztenek ténye és összege bizonytalan, és amely helytállás realizálása esetén az adóssal szemben *megtérítési igényt* érvényesíthetnek. Ezen hitelezők a helytállás bekövetkeztéig csak függő követeléssel rendelkeznek. Függő követelés esetén maga a követelés még nem létezik, hanem csak az adós és a hitelező (hitelintézet, biztosító) közötti jogviszony, amelyből a jövőbeni megtérítési igény keletkezik. A helytállás bekövetkezte, pl. a bankgarancia lehívása esetén a hitelintézet megtérítési igénye már létező, esedékes követelés, amelyet ugyanúgy be kell jelenteni a felszámolónak, mint bármely más, már lejárt követelést.

A függő követelésként való minősítésnek jelentősége van azért, mert a jövőben esedékesse váló megtérítési igény fedezésére a Cstv. 49/D. § (7) bekezdése lehetővé teszi a tartalékképzést: amennyiben a zálogjogosult függő követelés jogosultja (amely ugyebár még nem esedékes, így arra a felszámoló kifizetést nem teljesíthet), akkor a zálogtárgy értékesítése során befolyt vételárból az értékesítés, megőrzés, állagmegóvás költségeinek és a

¹² Cstv. 3. § (1) bek. b) pont

¹³ Számviteli tv. 3. § (8) bekezdés 17. pont

felszámolói díjnak a levonása után fennmaradó összeget a felszámolónak tartalékba kell helyeznie. Ha a függő követelés a felszámolási eljárás alatt esedékessé válik (mert a hitelintézet vagy a biztosító az adós helyett helytállt), úgy a tartalékba helyezett összeget ki kell fizetnie a felszámolónak. Ha a követelés a felszámolási zárómérleg elkészítéséig nem vagy csak részben válik esedékessé, az elkülönített összeget, illetve annak fel nem használt részét bírósági letétbe kell helyezni. A függő követelés jogosultja legkésőbb a felszámolási eljárás jogerős befejezését követő 3. év utolsó napjáig kezdeményezheti a tartalék kifizetését (ehhez természetesen igazolnia kell, hogy az adós helyett helytállt, és már esedékes megtérítési igényrel rendelkezik).¹⁴

A felszámolási eljárás során az adós és a hitelezők között bármikor helye van egyezségkötésnek (a felszámolási eljárás befejezésének másik alternatívája az, hogy a felszámoló a vagyon értékesítéséből eredő vételárat felosztja, a hitelezők egy része így kielégítéshez jut, és az adóst törlik a cégjegyzékből). Az egyezség polgári jogi sajátossága, hogy az énkényszerűség, azaz a hozzá nem járuló hitelezőkre is kötelező hatályú. Az egyezség másik sajátos jogkövetkezménye, hogy mindazok, akik a felszámolási eljárásba hitelezőként nem jelentkeztek be, az eljárás befejezését követően követelésüket az adóssal szemben nem érvényesíthetik.¹⁵ Egyezségkötés esetén tartalékot kell képezni azon hitelezők javára, akik vitatott követeléssel rendelkeznek. A vitatott követeléssel rendelkező hitelezők a követelésüket bejelentették a felszámolónak, de a felszámoló annak a jogcímét vagy összecszerűségét vitatja, és a felszámoló bírósághoz terjeszti fel elbírálásra. A vitatott követeléssel rendelkező hitelező részére az elkülönített tartalékot a jogvita jogerős befejezését követően kell kiadni, feltéve, hogy a követelés fennállását jogerős bírósági határozat megállapította. A követelés megtérülését illetően komoly kockázatot jelent a hitelintézetnek, hogy a függő követelés jogosultja javára nem kell tartalékot képezni, azaz a jövőbeli megtérítési igényére fedezet nem lesz.

2.2. Zálogjog a felszámolási eljárásban

A hitel-, illetve kölcsönszerződések biztosításának a leggyakoribb formája a zálogjog és vételi jog, amely biztosítékok kiköthetőek együttesen vagy külön-külön. A zálogjog dologi biztosíték; a jogalkotó a jogintézmény szabályozásával igyekezett egyensúlyt teremteni az adós és a hitelezők érdekei között, ugyanakkor az adós felszámolási eljárásának esetére – az eljárásban részt vevő többi hitelező érdekében is – bizonyos korlátozásokat állított fel. A vételi jogot a Ptk. az adásvételi szerződés különös nemének tekinti, tehát ez nem biztosítéki céllal létrehozott és szabályozott, de a gyakorlatban leginkább mégis e célból alkalmazott jogintézmény. A Csódtörvény a hitelbiztosítékok közül a zálogjogra, az óvadékra, a vételi jogra (valamint a visszavásárlási jogra) vonatkozóan tartalmaz rendelkezéseket.

Zálogjog alapján a jogosult a pénzben meghatározott követelésének biztosítására szolgáló zálogtárgyból *más követeléseket megelőző sorrendben* kielégítést kereshet.¹⁶ Ameny-

¹⁴ Cstv. 58. § (5) bek.

¹⁵ Cstv. 41. §. A felszámolási eljárásban be nem jelentett követelés ún. naturalis obligatio, azaz érvényes jogcímen alapuló, de bíróság előtt nem érvényesíthető követelés.

¹⁶ Ptk. 251. §

nyiben az adós a hitelt nem fizeti vissza, úgy főszabályként a zálogtárgyból való kielégítés bírósági végrehajtás útján történik. A felek a legalacsonyabb eladási ár és a zálogjogosult kielégítési jogának megnyíltától számított határidő meghatározásával megállapodhatnak a zálogtárgy közös értékesítésében, vagy pedig – amennyiben a hitelező záloghitel nyújtásával üzletszerűen foglalkozik – abban, hogy a hitelező a zálogtárgyat bírósági végrehajtás mellőzésével maga értékesíti^{17, 18}. Az adós és a hitelező ezen megállapodása azonban bírósági végrehajtás esetében a zálogtárgy lefoglalásától kezdve, illetve felszámolás esetében a felszámolás közzétételétől kezdve hatályát veszti.¹⁹ Felszámolási eljárás esetében a bank csak a Cstv. szabályai szerint kereshet kielégítést, a zálogtárgy a felszámolási vagyon része marad, a bank ki van téve a felszámolási eljárás elhúzódnának, a felszámoló esetlegesen áron aluli értékesítésének, túlzott költségelszámolásának, a felszámolási eljárásban köthető kényszeregyezésnek a bankra nézve esetlegesen előnytelen rendelkezéseinek, a jogorvoslati eszközök hatástalanságának. (A bank számára előny lehet az, ha a zálogjog mellé vételi jogot is kikötött, mert ebben az esetben a felszámolás kezdő időpontja előtt a vagyontárgyat meg is veheti, a követelését a vételárba be is számíthatja, így a zálogtárgy hozzá kerülhet, annak sorsát és jövőbeli vételárát maga határozza meg.)

A zálogjoggal biztosított követelés jogosultja, mint minden más hitelező, köteles a követelését a felszámolási eljárásban bejelenteni a felszámolási eljárásban, ellenkező esetben a felszámoló a zálogjoggal terhelt vagyontárgyat értékesíti, és a vételárat a zálogjog figyelmen kívül hagyásával, jogszerűen oszthatja fel a többi hitelező között. (Csak a 40 napon belül bejelentett összes követelés teljes kielégítése után kerülhet sor a 40 napon túl, de 180 napon belül bejelentett követelések kielégítésére.) A zálogjoggal biztosított vagyontárgy a felszámolási vagyon része, a zálogjoggal biztosított követelések felszámolási eljárás kívüli kielégítésére nincsen lehetőség, a határidőn túl bejelentett zálogjoggal biztosított követelés nem előzheti meg a határidőn belül bejelentett egyéb igényeket.²⁰ A Cstv. 49/D. § rendelkezése szerint, ha a zálogjog a felszámolás kezdő időpontja előtt keletkezett, a felszámoló a zálogtárgy értékesítése során befolyt vételárból kizárólag a zálogtárgy megőrzésének, állagmegóvásának, értékesítésének költségeit (követelésen alapuló zálogjog esetén a követelés behajtásából származó bevételből a behajtás költségeit), valamint a nettó vételár (a követelés behajtásából származó bevétel) 5%-ának megfelelő mértékű felszámolói díjat vonhatja le, a fennmaradó összeget pedig haladéktalanul az értékesített zálogtárgyat terhelő, zálogjoggal biztosított követelés (tőke, szerződéses kamat, költségek) kielégítésére köteles fordítani (de legfeljebb a biztosított követelés erejéig). *Tehát a zálogtárgy értékesítéséből eredő vételárat (az értékesítés költségeinek levonását követően) kizárólag a zálogjogosult hitelintézet kapja meg.* Amennyiben a hitelkihelyezés során helyesen volt meghatározva a zálogtárgy likvidációs ára, és azt a felszámoló ezen az áron értékesítette, úgy a bank teljes kielégítésre számíthat, kivéve a késedelmi kamatot, amelyre nem tarthat igényt a zálogtárgy vételárból – mivel az g) kategóriába sorolt követelés, ahogy arra később kitérek. A meginduló felszámolási eljárásban tehát a zálogtárgy az adós vagyonában marad, azt a felszá-

17 Ptk. 257. §

18 A zálogtárgyak bírósági végrehajtáson kívüli értékesítésének szabályairól szóló 12/2003. (I.30.) Kormányrendelet

19 A Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1960. évi 11. tvr. 48. § (1) bek.

20 IH. 2008. 135. sz. alatt közzétett bírósági határozat

moló értékesíti, a bankot nem illeti meg az a jog – egyes nyugat-európai jogrendszerekkel ellentétben –, hogy a felszámolási eljárástól függetlenül, maga értékesítse a vagyontárgyat. Hangsúlyozandó, hogy a bank csak a *biztosított követelés erejéig* kaphat kielégítést, azaz meghatározó jelentőségű, hogy az ingatlan-nyilvántartásba és a közjegyzői nyilvántartásba mekkora összehatár biztosítására került a zálogjog bejegyzésre.

A gazdasági társaság vagyonának egészén vagy annak önálló gazdasági egységként működtethető részén (vagyon) az ezt alkotó dolgok, jogok és követelések (vagyontárgy) meghatározása nélkül – a zálogszerződés közjegyzői okiratba foglalásával és a zálogjognak a zálogjogi nyilvántartásba való bejegyzésével – *vagyont terhelő zálogjog* alapítható.²¹ Ez a zálogjog kiterjed minden vagyontárgyra, amely az adós vagyonába kerül; megszűnik azonban, ha a vagyontárgy az adós vagyonából kikerül (mert az adós értékesíti). A hitelező a kielégítési jogának megnyílta esetén a vagyon egységének fenntartása mellett kereset kielégítést, de lehetősége van arra, hogy a vagyont terhelő zálogjogot az adóshoz intézett, írásbeli nyilatkozattal a vagyonba tartozó konkrét vagyontárgyat terhelő zálogjoggá is átalakítsa (ún. nevesítő, átalakító, kristályosító nyilatkozat). Ez a nyilatkozat a hitelező által létesítendő zálogjog (pl. jelzálogjog) létrejöttéhez a zálogszerződésen felül szükséges, további feltételeket (pl. ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés) nem pótolja. A Csődtörvény 35. § (1) bekezdés az adós valamennyi tartozását lejárttá teszi attól függetlenül, hogy az adós fizetési késedelembe esett-e: a felszámolás kezdő időpontjában a gazdálkodó szervezet valamennyi tartozása lejárttá (esedékessé) válik. A vagyont terhelő zálogjog jogosultja tehát csak a felszámolás kezdő időpontjáig gyakorolhatja a nevesítés jogát.

A Cstv. 49/D. § (1) bekezdése alapján vagyont terhelő zálogjog esetében – az előbbiektől eltérően – a felszámoló a zálogtárgy értékesítése során befolyt és az értékesítés költségeivel csökkentett vételárnak csak az 50%-át fordíthatja az értékesített zálogtárgyat terhelő zálogjoggal biztosított követelések (tőke, szerződéses kamat, költségek) kielégítésére. Amennyiben a zálogtárgy vételára nem volt elegendő a bank biztosított követelésének a kielégítésére, vagy pedig a zálogjoggal biztosított követelések kielégítése után maradt még fenn a vételárból, úgy ezen rész felosztása tekintetében a felszámolási vagyonból történő kielégítési sorrend általános szabályai az irányadók. A banknak a vagyont terhelő zálogjoga mellé célszerű konkrét zálogtárgyat (ingatlant, ingót) terhelő zálogjogot alapítani. Amennyiben ugyanazon hitelező javára az adós vagyonán a Közjegyzői Kamara által vezetett nyilvántartásba első ranghelyen (keretbiztosítéki) vagyont terhelő jelzálogjog, míg második ranghelyen a vagyonhoz tartozó konkrét dolgot (pl. ingatlant) terhelő jelzálogjog kerül bejegyzésre, úgy a dolog értékesítése esetén a (költségekkel csökkentett) vételárból a vagyont terhelő zálogjog jogosultjának járó 50% kifizetése után a fennmaradó összegre is igényt tarthat a hitelező a (második ranghelyű) jelzálogjoga alapján (természetesen csak a biztosított követelése mértékéig).²² Amennyiben a vagyont terhelő zálogjog mellett más zálogjog alapítása nem történt meg, úgy a hitelező banknak érdeke az, hogy a vagyont terhelő zálogjoga alapján a felszámolás kezdő időpontjáig a nevesítést elvégezze (amelynek a feltétele az, hogy a kielégítési jog egyáltalán megnyíljon, pl. az adós fizetési késedelembe essen), ugyanis így jelentősen növelheti a követelésének a kielégítését.

21 Ptk. 266. §

22 BDT. 2012. 2671. sz. alatt közzétett bírói határozat

A zálogjog mellett érintőlegesen meg kell említeni az óvadékot, amely a felszámolási vagyona nem vonható, az eljárástól független biztosítékot jelent a hitelezőnek. A Csődtörvény 38. § (5) szerint, ha az adós valamely kötelezettség biztosítására a felszámolás kezdő időpontjáig (a felszámolást elrendelő végzés közzétételéig) óvadékot nyújtott, a hitelező a felszámolás megindulásától függetlenül, az óvadékból kielégítheti követelését, ezt követően köteles a fennmaradó összeget a felszámoló részére elszámolással haladéktalanul kiadni. Ha az óvadék jogosultja a felszámolást elrendelő végzés közzétételétől számított három hónapon belül nem él a közvetlen kielégítés jogával, úgy a követelésének kielégítésére zálogjogosultként tarthat igényt.

2.3. Kielégítési sorrend a felszámolási eljárásban

A Cstv. 57. § (1) bekezdés eltérést nem engedő módon meghatározza azt a sorrendet, amely szerint a felszámolási eljárásban bejelentett hitelezői igényeket ki kell fizetni. Ez a sorrend – leegyszerűsítve – a következő:

- a) felszámolási költségek (munkabérek, ezek járulékai, iratörzés költsége, az adós követeléseinek behajtásával kapcsolatos költségek (pl. peres eljárás illetéke), környezeti károsodások tehermentesítésének költsége, vagyonbecslés és értékesítés költsége, felszámoló díja),
- b) vagyont terhelő zálogjoggal biztosított követelések a zálogtárgy értékének erejéig, figyelembe véve a (fentebb ismertetett) Cstv. 49/D. § (2) bekezdése alapján már kifizetett összeget is (amikor is a zálogtárgy értékesítésekor a vételár 50%-át haladéktalanul ki kell fizetni a vagyont terhelő zálogjog jogosultjának),
- c) a gazdálkodó szervezetet terhelő tartásdíj, életjáradék, kártérítési járadék, bányászati keresetkiegészítés (a gyakorlatban nagyon ritkán fordul elő),
- d) a kötvényen alapuló követelések kivételével magánszemély nem gazdasági tevékenységből eredő más követelése (így különösen a hibás teljesítésből, a kártérítésből eredő követelések), a kis- és mikrovállalkozás, valamint a mezőgazdasági östermelő követelése (a hazai vállalkozások túlnyomó része kis- és mikrovállalkozás, őket főleg ebbe a kategóriába kell sorolni),
- e) adók és adók módjára behajtható köztartozások,
- f) egyéb követelések (ide sorolandóak pl. azon banki követelések, amelyek nem voltak zálogjoggal biztosítva, vagy pedig voltak, de a zálogtárgy vételára nem volt elegendő a teljes biztosított követelés megtérülésére, vagy pl. lízingcégek követelései),
- g) késedelmi kamatok és pótlékok (pl. a banknak a zálogtárgy értékesítési árából ki nem fizethető késedelmi kamatkövetelése),
- h) azok a követelések, amelyek jogosultja az adós legalább többségi befolyással rendelkező tagja (részvényese), vezető tisztségviselője, ezek közeli hozzátartozója [Ptk. 685. § b) pont], élettársa stb. (ún. alárendelt követelések).

A felszámolási költségeket esedékességkor kell kiegyenlíteni. Amennyiben a felszámolási költségek kielégítése után marad fedezet, úgy a vagyont terhelő zálogjoggal biztosított hitelezőn van a sor (amennyiben a vagyontárgy értékesítéséből eredő vételár 50%-a nem volt elegendő a kielégítésére). Amennyiben marad még felosztható felszámolási vagyon,

úgy azt a következő kategóriákban kell felosztani (a fentebb álló mindig megelőzi a következőt), egy kategórián belül pedig, ha a pénz nem elegendő minden hitelező kifizetésére, úgy a hitelezőket a követelések arányában kell kielégíteni.

3. A HITELEZŐT ELŐNYBEN RÉSZESÍTŐ ÜGYLET ÉS A VISSZAKÖVETELÉSI JOG SZABÁLYOZÁSA

A tanulmány gerincét azon csődtörvényi tényállások vizsgálata képezi, amelyek alapján született bírósági ítéletek érvénytelennek nyilváníthatnak olyan, banki gyakorlatban alkalmazott ügyleteket, amelyek polgári jogilag jogszerűek.

3.1. A hitelezőt előnyben részesítő ügylet és a visszakövetelési jog tényállása

A 2004. május 1-i hatállyal módosított Cstv. 40. §-a (a csalárd, értékaránytalan és ingyenes ügyletek mellett) lehetővé teszi az ún. *hitelezőt előnyben részesítő szerződés* (preferential transaction) megtámadását. A Cstv. 57. § szerinti kielégítési sorrend csak a felszámolás kezdő időpontjától alkalmazandó, azonban a Cstv. már az adós elleni felszámolási kérelem benyújtását megelőző bizonyos időre előrehozza a hitelezők egyenlősége elvének az érvényesülését, ami azt jelenti, hogy az adós fizetésektelen állapotában nem kedvezhet egyik hitelezőjének a többi hátrányára, nem nyújthat számára olyan biztosítékot, amely lehetővé teszi, hogy a felszámolási eljárásban a követelése nagyobb arányban térüljön meg.

A hitelezők egyenlősége elvének²³ megvalósítását jelentő Cstv. 40. § (1) bek. c) szerint: „A tudomásszerzéstől számított 90 napon, de legfeljebb a felszámolást elrendelő végzés közzétételének időpontjától számított 1 éves jogvesztő határidőn belül a hitelező – vagy az adós nevében a felszámoló – a keresettel megtámadhatja az adósnak a felszámolási kérelem bíróságra történő beérkezése napját megelőző 90 napon belül és azt követően kötött szerződését vagy más jognyilatkozatát, ha annak tárgya egy hitelező előnyben részesítése, különösen egy fennálló szerződésnek a hitelező javára történő módosítása vagy biztosítékkal nem rendelkező hitelező számára biztosíték nyújtása.” Egyértelműen hitelező előnyben részesítésének minősülhet pl. egy (akár esedékes vagy nem esedékes) követelésnek zálogjoggal vagy óvadékkal való biztosítása (hiszen ezen biztosítékok a többi hitelezőhöz képest előnyös, azaz nagyobb megtérülési arányú kielégítést biztosítanak), biztosítéki célú vételi jog alapítása, követelések biztosítéki engedményezése (feltéve, ha mindez a felszámolási kérelem benyújtását megelőző 90 napon belül történik).²⁴ Ezen esetekben az új biztosítéki szerződés érvénytelen lesz (amennyiben a felszámoló vagy más hitelező határidőben megtámadja).

²³ Par conditio creditorum.

²⁴ Az első modern magyar csődtörvénynek tekinthető, A csődületről szóló 1881. évi XVII. Tc. is ismerte a hitelezőt előnyben részesítő ügylet fogalmát. A Curia már a 1909. feb. 23. 785/908. sz. ítéletében is kimondta, hogy a hitelező a követelése lejártával csak a kielégítés követelésére nyert jogot, külön biztosítást nem igényelhetett, ezért az így szerzett zálogjog megtámadható volt.

Emellett a Cstv. 40. § (2) bek. szabályozza az ún. *visszakövetelési jogot*: „A felszámoló az adós nevében az (1) bekezdés szerinti határidőn belül visszakövetelheti az „adós által a felszámolási kérelem bíróságra történő beérkezése napját megelőző 60 napon belül és azt követően nyújtott szolgáltatást, ha annak eredménye egy hitelező előnyben részesítése és a szolgáltatás nem minősül a rendes gazdálkodás körébe tartozó szolgáltatásnak. Hitelező előnyben részesítésének minősül különösen valamely tartozás esedékesség előtti kiegyenlítése.” Az adós rendes gazdálkodása körébe a cégjegyzékbe bejegyzett, az adós társasági szerződésében szereplő tevékenységi körök gyakorlása során az üzletszerű gazdasági kapcsolatokban megkötött szerződések és az ezek alapján teljesített szolgáltatások tartozhatnak. Ide tartoznak főleg a gazdasági tevékenység folytatásához szükséges áru, anyag, munkaerő-szükséglet ellenértékének a kifizetése, de nem tartozik ide pl. egy nagy értékű követelés átruházása.²⁵

A visszakövetelési jog érvényesíthető, ha az adós (számítva a felszámolás elrendelésére) a neki kölcsönt nyújtó hitelezővel (akár bankkal) megállapodik a teljesítési határidő előrehozataláról (kölcsönszerződés módosítása), majd a hitelezőt kifizeti (előtörlesztés), míg a beszállítóit nem; vagy egy másik eset, amikor a hitelezőnek nem pénzt fizet, hanem (teljesítésként) egy követelést engedményez rá. Visszakövetelhető a tagi kölcsön visszafizetése vagy a fentebb említett, ún. alárendelt követeléssel bíró hitelező (pl. ügyvezető) követelésének a kiegyenlítése. A visszakövetelési jognál nem az adós szerződésének az érvényessége a per tárgya, hanem a korábbi érvényes szerződés teljesítésére szolgáló pénzkifizetés.

3.2. A hitelezői előny mibenléte

A hitelezői előny lényege az alábbiak szerint ragadható meg. A Győri Ítéltábla a Gf.IV.20.112/2007/5. sz. ítéletének²⁶ alapjául szolgáló tényállás szerint az adósnak különböző hitelezők irányában álltak fenn lejárt tartozásai, és 70 millió Ft összegű adótartozás is terhelte, továbbá vele szemben a bíróság biztosítási intézkedést is elrendelt. Ekkor az adós (kft.) és a részben azonos magánszemélyek tulajdonában álló cég tartozásátvállalási szerződést kötött, amely szerint a másik cég különböző kötelezettekkel szemben fennálló, kb. 143 millió Ft tartozást vállalt át az adóstól, majd az adós ellenszolgáltatásul a tartozásátvállaló cégre engedményezte a 31 millió Ft összegű bérletidő-követelését. Az ügyletkötés után felszámolás alá került adós egyik hitelezője megtámadta az engedményezési szerződést, amelyet a bíróság érvénytelennek nyilvánított azon indokkal, hogy a tartozásátvállaló cég a bérletidő-követelés megszerzésével előnyben részesült. Az ítélet indokolása szerint az eredményes megtámadás három konjunktív feltétele: „az adós fizetéseképtelenség közeli helyzetében egy már fennálló kötelem jogosultja, tehát az egyik hitelező előnyben részesül, azaz egy jogügylet következtében többhöz, követelésének nagyobb hányadához jut hozzá, mint amihez, amennyihez a vele egy rangsorban lévő hitelezők hozzájutnak.”

Az eredményes megtámadáshoz nem szükséges, hogy a megtámadott ügyletet megkötő, fizetéseképtelenség-közeli helyzetben lévő adós és a vele szerződő hitelező magatartása céltudatos legyen, felismerve azt, hogy az ügylet a többi hitelező kijátszására szolgál, azaz nem

25 Kúria BH. 2009. 248. sz. alatti ítélete

26 IH. 2008. 42. sz. alatti közzétett ítélet

kell vizsgálni az esetleges rosszhiszeműségüket (ami így jelentősen megkönnyíti a felperes bizonyítási terhet), „a lényeg csupán az *ügylet objektív eredménye*; az, hogy *valamely hitelező a felszámolási eljárást megelőzően, a felszámolási kielégítési rangsort figyelmen kívül hagyva hitelezői követelésének nagyobb hányadához jut hozzá, mint amihez a felszámolási eljárásban a vele egy rangsorban álló hitelezők hozzájutnak. A felszámolási eljárás során rendelkezésre álló vagyon csökkenését pedig az említett objektív eredmény figyelembevételével és nem önmagában a mérleg elv szerint kell vizsgálni*; szem előtt tartva, hogy az ügylet folytán a preferált hitelezőkkel egy rangsorban lévő *hitelezők kielégítésére szolgáló felszámolási vagyon összetétele a hitelezők számára hátrányosan változott-e meg*. Az ugyanis lehetséges, hogy a támadott ügylethez kapcsolódóan az adós tartozásai is csökkennek, azonban az aktív vagyonelemek mennyiségének csökkenésével a hitelezők kielégítési aránya is romlik.” Az előnyben részesülés megvalósulását célszerű jogeseteken keresztül vizsgálni.

3.3. Jogesetek

3.3.1. Vagyont terhelő zálogjog esetén a bank az értékesített zálogtárgy vételárának csak az 50%-át kaphatja meg, a fennmaradó 50%-ot csak a felszámolási költségek kifizetése után. Amennyiben jelentős összegű felszámolási költség merül fel (pl. nagy összegű a kifizetendő munkabér, vagy a felszámoló túlzott összegű iratörzési költséget számol el), akkor elképzelhető, hogy a másik 50%-ból a banknak semmi nem marad. A vagyont terhelő zálogjog az adós teljes vagyonára, az annak részét képező minden vagyontárgyra kiterjed. Amennyiben a bank tudomást szerez arról, hogy az adós (pl. a jogesetben tárgyalt módon) a felszámolási kérelem benyújtását megelőző 90 napon belül kiengedményezte a követelését (akár az adóssal „összefonódásban” álló személyre vagy sem), és azt eredményesen megtámadja, úgy a felszámolási vagyonba visszakerült követelés is a bank zálogjoggal biztosított követelésének a fedezetét fogja képezni.

A hitelezőt előnyben részesítő ügylet tényállásának a bank is áldozata lehet. A Fővárosi Ítéltábla a 12.Gf.40.232/2007/5. sz. ítéletének tényállása szerint az adós (kft.) 2004. augusztus 10-én ingatlan-adásvételi szerződést kötött az azonos magánszemélyek tulajdonában álló, röviddel a szerződéskötést megelőzően alapított (szintén kft. formában működő) vevővel. Az ingatlant a bank javára 61 millió Ft erejéig keretbiztosítéki jelzálogjog és 15 millió Ft erejéig jelzálogjog terhelte. A vételár 60 millió Ft volt. A szerződés megkötésekor a vevő 5 millió Ft-ot fizetett, és tartozásátvállalási szerződéssel átvállalta az ingatlant terhelő 55 millió Ft összegű hitelt. A szerződés megkötésének a napján az adósnak kb. 130 millió Ft összegben állt fenn lejárt tartozása 10 beszállító felé. A bank felé fennálló hiteltartozás még nem volt esedékes, bár azt korábban a felek többször meghosszabbították. A vevő a vételárat bankkölcsönből kívánta megfizetni, és az eladót (adóst) hitelező banktól vett fel kölcsönt az ingatlan megvásárlására; amely hitelkérelmét viharos gyorsasággal bírálta el a bank. Az adásvételi szerződés alapján a bank a vevőnek folyósított vételárat jóváírta közvetlenül az eladó (adós) bankszámláján, az eladót terhelő hiteltartozás törlesztésére fordította, amely jóváírás előtörlesztésnek is minősült. Az adós ellen 2004. november 2-án felszámolási kérelmet terjesztettek elő, a felszámolás kezdő időpontja 2005. február 11-e volt. Az adós

felszámolója támadta meg az adós és a vevő között kötött *tartozásátvállalási és adásvételi szerződést*, hivatkozva arra, hogy a bank előnyben részesült, és a teljes követelése kielégítésre került annak ellenére, hogy az eljárás megindításakor hatályos Csódtörvény alapján a zálogjogosult a zálogtárgy értékesítéséből származó vételár 50%-ára tarthatott igényt. (Amint fentebb ismertetésre került, a hatályos Cstv. szerint a zálogtárgy értékesítéséből eredő vételár teljes egésze a hitelezőt illeti meg, kivéve vagyont terhelő zálogjognál, ahol a hitelező továbbra is csak 50%-os kielégítésre tarthat igényt. Korábban minden zálogfajtára egyezően 50% kielégítést írt elő a Cstv.) A felszámoló nem az előtörlesztést támadta, ennek nem tudni az okát. A bíróság a szerződések érvénytelenségét megállapította, egyben elrendelte az eredeti állapot helyreállítását, azaz az ingatlanra az adós tulajdonjogának visszajegyzését és a bank javára (a vevőnek folyósított hitel biztosítására) bejegyzett jelzálogjog törlését. Az ítélet indokolása szerint az ügylet eredményeképpen a bank a többi hitelező hátrányára előnyben részesült. Az adásvételi szerződés, a tartozásátvállalási szerződés mindenben megfelelt a polgári jog (Ptk.) rendelkezéseinek, azonban az ügylet a Csódtörvény 40. § rendelkezése miatt érvénytelen. A bank előnyben részesülése a következőkben ragadható meg: az ügylet eredményeképpen a banki követelés teljes egészében kiegyenlítésre került, hiszen a vevő által fizetett vételárból az adóst (eladót) terhelő banki tartozás teljes egészében kifizetésre került (az adós és a bank közötti jogviszony vizsgálata szempontjából semmi jelentősége nincsen annak, hogy a vevőnek a bank közel ugyanekkora kölcsönt nyújtott, amelyből a vételárat megfizette). A bank az ügyletek eredményeképpen a teljes ingatlanra továbbra is jelzálogjogot szerzett, amely a teljes kölcsönkövetelést biztosítja. Amennyiben a felek az ügyletet nem kötik meg, úgy a bank a követelését csak az eladófelszámolási eljárásban tudta volna érvényesíteni, amely esetben a bank az ingatlanfelszámolási eljárásban történő értékesítése esetén az ingatlan vételárának 50 százalékát kaphatta volna meg (ezt biztosan), az viszont bizonytalan, hogy a másik 50%-ból kapott volna-e valamennyit, hiszen abból először a felszámolási költségeket kellett volna kifizetni.

A szerződések érvénytelenítését nem az alapozta meg, hogy a bank rosszhiszeműen járt el, hogy tudott az adós szerződéskötéskori fizetésektelen helyzetéről, azaz arról, hogy az adósnak más hitelezők felé is fennáll esedékes tartozása. Az adós és a vevő között létrejött ingatlan-adásvételi szerződésben foglalt tartozásátvállalás valósította meg a bank előnyben részesítését. A lényeg az ügyletek objektív, számszakilag mérhető eredménye: a felszámolási kérelem benyújtását megelőző 90 napon belüli ügyletek eredményeképpen a bank a követelésének nagyobb hányadához jutott, mint amelyhez annak hiányában a felszámolási eljárásban jutott volna. „A hitelező előnyben részesítésének egy szerződés alapján, annak megkötésekor, illetve a szerződéskötés eredményeként előállt teljesítéskor kell fennállnia más hitelezők hátrányára. A Cstv. 40 § (1) bek. c) pontjára alapított megtámadás esetén nem annak van jelentősége – a felszámolási eljárásban tett igényérvényesítési lehetőséggel összehasonlítva –, hogy a II. r. alperes hitelintézet a felszámolás-közeli helyzetben lévő adós (felperes) vagyonából még a felszámolási eljárást megelőzően nyert 100%-os mértékű kielégítést, hanem annak, hogy *más, korábbi esedékességű hitelezők felé fennálló tartozások kielégítését megelőzően jutott a követeléséhez.*” A szerződéskötéskor a banki követelés még nem volt esedékes. Amennyiben tartozásátvállalás nem történt volna, hanem egyszerű ingatlan-adásvétel, „úgy az ingatlanért járó teljes vételár a felperest illette volna, amelyből a fizetésektelenséggel fenyegető helyzetben lévő adós a különböző hitelezők felé fennálló,

korábbi esedékességű tartozásait elégíthette volna ki”. (A bank a közokiratba foglalt zálogszerződése alapján végrehajtási eljárást indíthatott volna az adós ellen.) Az ügy tanulsága, hogy önmagában az adásvételi szerződés vagy a tartozásátvállalási szerződés nem volt támadható, azok polgári jogilag érvényesek voltak. Az érvénytelenítésre azért került sor, mert a szerződéskötéstől számított 90 napon belül az adós (eladó) felszámolás alá került. Van támadhatatlan módja is annak, ha az adós az ingatlant (vagy más termelőeszközt) ki akarja emelni a vagyonából, és a bankkal (csak vele) való hitelviszonyát meg kívánja őrizni.

(A tanulmány következő részében, amely a Hitelintézeti Szemle 2013/2. számában jelenik meg, a témakörhöz kapcsolódó további jogesetekkel, továbbá a biztosítéki vételi joggal és a felszámoló jogsértő eljárásával szembeni jogorvoslati lehetőségekkel foglalkozom.)